

РЕСЕЙДІҢ СЫРТҚЫ САУДАСЫНДАҒЫ СОҢҒЫ ӨЗГЕРІСТЕР

Ресейдің сыртқы саудасында айтарлықтай өзгерістер байқалуда. Ресей әлемдік нарықта шикі мұнай мен табиғи газдың маңызды жеткізушісі болып қала беретіні белгілі. Дегенмен, соңғы кездері Ресей сауда түріне өзгеріс жасай бастады. Елде өндіріс пен экспортты әртараптандыру үшін өңдеу өнеркәсібі мен ауыл шаруашылығы секторлары белсенді түрде дамып келеді. Сонымен қатар, батыстық санкциялар мен Ресейдің қарсы санкциялары, сондай-ақ, елдің негізгі экспорттық өнімдерінің бағасы елдің халықаралық сауда ағынына айтарлықтай әсер етті. Сондықтан бұл зерттеудің мақсаты - Ресейдің сыртқы саудасындағы соңғы өзгерістерді көрсету.

Халықаралық сауда орталығының деректері (2022) Ресейдің экспорты 2001 жылы шамамен 99,9 млрд. доллардан 2020 жылы 337,1 млрд. долларға дейін өскенін көрсетеді. Көрсеткіш 2013 жылы шарықтау шегіне жетіп, шамамен 527,3 млрд. доллар болды. Ел 2001 жылы Ресей 41,9 млрд. долларлық өнім импорттаса, 2020 жылы импорты 231,7 млрд. долларды құрады. Ресейдің импорты 2012 жылы шамамен 316,2 млрд. доллар болып, ең жоғары көрсеткішке жетті. Сондықтан Ресейдің сауда балансы оң болуда. Ресейдің жалпы экспорттыңдағы минералды отынның үлесі 2001 жылғы 52%-дан 2020 жылы 42%-ға дейін төмендеді. 2010 жылы бұл көрсеткіш 66%-ға тең болса, 2019 жылы 52%-ға төмендеген. 2020 жылғы құлдырауды індеттің әсерімен түсіндіруге болады. Сондықтан елдің жалпы экспорттыңдағы үлесі 50%-дан асатын минералды отын Ресейдің сыртқы саудасында әлі де маңызды рөл атқарады.

Дегенмен, 2021 жылы ел экспортында айтарлықтай өзгерістер байқалды. Ресей өзінің шикізаттық және энергетикалық емес экспортын 36%-ға арттырып, 191 млрд. доллардан астам өнім жіберіп, тарихи рекорд орнатты. Мысалы, экспортта химия өнеркәсібі 54%, металлургия 52%, ағаш өңдеу өнеркәсібі 43%, машина жасау 31% және тамақ өнеркәсібі 23% артты. Есепті кезеңде энергетикалық емес экспорт ақшалай есептегенде 26,7%-дан асты, көмірсутектердің негізгі санаттарының экспорты 216 млрд. долларды құрады. Ресей президенті Владимир Путин энергетикалық емес экспорт көлемін 2030 жылға қарай кем дегенде 70%-ға ұлғайтып, 273 млрд. долларға жеткізу міндетін қойды. Дегенмен, энергетикалық емес экспортты есептеу әдістемесі күрделі күйінде қалып отыр және жыл сайын өзгеріп отырады. Жоғары өңделетін өнімдермен қатар, энергетикалық емес экспорттық тізімге қымбат металдар, болат, астық және ет сияқты өңдеу деңгейі төмен технологиялық емес тауарлар кіреді. Ресейлік өнімдердің негізгі импорттаушылары 15,6 млрд. доллармен Қытай, 14,4 млрд. доллармен Қазақстан, 11,4 млрд. доллармен Беларусь,

10,9 млрд. доллармен Түркия және 7,9 млрд. доллармен АҚШ екенін атап өткен жөн.

Қытай Ресейдің маңызды сауда серіктесі ретіндегі позициясын нығайтып келеді. Ресейдің Еуропалық Одақпен тауар айналымын есепке алмағанда, Қытай Ресейдің сауда серіктестері тізімінде бірінші орында тұр. 2021 жылдың қорытындысы бойынша екіжақты тауар айналымы 140 млрд. долларды құрап, жаңа рекорд орнатты. Бейжінде өткен соңғы саммиттен кейін Ресей мен Қытай 2024 жылға қарай екіжақты тауар айналымын 200 млрд. долларға жеткізу үшін Ресей-Қытай тауарлары мен қызметтері саудасын сапалы дамытудың Жол картасын қабылдады. Есептерге сәйкес, 2024 жылға қарай Қытайдан Ресейге тауар мен қызмет экспорты 93 млрд. долларға жетуі мүмкін, бұл 2018 жылмен салыстырғанда 1,9 есе жоғары, ал Ресей Қытайға экспортын 1,8 есеге, яғни 107 млрд. долларға дейін арттыруды жоспарлап отыр. Дегенмен, екі ел арасындағы екіжақты саудада, соның ішінде шектеуші реттеу мен протекционизмде, шешілмеген кедергілер бар.

Өткен жылы Ресейдің балық өнімдері саудасында да оң өзгерістер болды. Атап айтқанда, ресейлік балық пен теңіз өнімдерінің экспорты ақшалай түрде 33,7%-ға өсіп, 7,1 млрд. долларға жуықтады. Қытайға жеткізілімнің айтарлықтай қысқаруына байланысты экспорт физикалық түрде төмендеді. Алайда, қысқарту күтілгеннен төмен болды және физикалық көлемнің азаюы небәрі 9%-ды құрады. 2021 жылға қарай Оңтүстік Корея ресейлік балық пен теңіз өнімдерінің ең үлкен нарығына айналды. Оңтүстік Корея ресейлік балық импортын физикалық тұрғыда шамамен 50%-ға және ақшалай түрде 35,1%-ға немесе 2,18 млрд. долларға арттырды. Импорттың көбеюінің бір себебі – Қытайға бағытталған балық өнімдерінің бір бөлігі сол жаққа Оңтүстік Корея арқылы транзитпен экспортталады. Ресейдің Қытайға экспорты 1,1 млрд. долларды құрады. Айта кетейік, Нидерланды ресейлік балық импортын 71%-ға немесе 1,47 млрд. долларға дейін арттырды. Жапонияға, Францияға және Испанияға жеткізілім 2,6-3,2 есе өсті.

2021 жылы Ресейдің көмір экспорты да айтарлықтай өсім көрсетті. Елдегі рекордтық 227 млн тонна экспортқа қол жеткізді, бұл 2020 жылмен салыстырғанда 7,6%-ға жоғары. Ресей алдағы жылдары электр қуатын өндіруге қиналып жатқан Қытайға көмір жеткізу көлемін айтарлықтай арттыруды жоспарлап отыр. 2020 жылы экспорттың 18%-ы немесе 37,7 млн. тоннасы Қытайдың үлесіне тиді. 2021 жылдың бірінші жартыжылдығында жеткізілім бір жарым есе дерлік өсіп, 24,15 млн. тоннаға жетті. Көмір экспортының артуына қарамастан, Ресей Париж

келісіміне қатысушы бола отырып, парниктік газ шығарындыларын азайту саясатын қолдайды. Қолданыстағы технологиялар негізінде көміршілер 2050 жылға қарай парниктік газ шығарындыларын тоқсанға қысқартуды жоспарлап отыр.

Өндіріс пен ауылшаруашылық өнімдерін саудалаудағы жетістіктерге қарамастан, Ресейдің экспорты әлі де энергетикалық өнімдерге тәуелді. Бұрынғы зерттеулердің нәтижелері де бұл дәлелді растайды. Ресей үшін өндірістік сауда жаһандық деңгейде тиімді емес. Ел Тәуелсіз мемлекеттер достастығы елдерімен саудада өндірісте салыстырмалы артықшылықтар жариялағанымен, Еуропалық Одақ елдерімен және Қытаймен саудада әлде қайда артта. Дегенмен, Ресейдің халықаралық мамандануын, әсіресе адам капиталы немесе ел үкіметі капиталдандырмаған технологиялық әлеует тұрғысынан мамандануын ілгерілету мүмкіндігі бар. 2003 жылдан бері Ресейдегі заң үстемдігінің нашарлауы Ресейдің күрделі және технологияны қажет ететін өндірістік тауарлармен ұзақ мерзімді сауда көрсеткіштеріне және дамыған экономикаларға инвестиция салуына әсер еткенін атап өту маңызды. Мұндай сауда Ресейдің көмірсутегі экспортына тәуелділігін әртараптандыру және азайту үшін қажет. Ресей көп жақты сауда жүйесінде негізінен шеткері болып қала береді. Сондай-ақ, ел күшті заң үстемдігі бар елдерден ішкі инвестицияны аз алады, ал сыртқы инвестицияларға әсер етпейді. Экономикалық санкциялар Ресей, Еуропа елдері және АҚШ арасындағы екіжақты экономикалық қарым-қатынастардың нашарлауына әкеліп соқты, екіжақты сауда мен инвестиция ағыны қысқарды. Бұған қоса, Ресейдің көптеген маңызды жобалары, соның ішінде «Солтүстік ағын-2» газ құбыры да санкциялардың нысанасына айналу қаупінде. Сондықтан Ресейдің экспорты кері әсер етуі мүмкін, демек, оның батыс серіктестерімен саяси қарым-қатынастарын қалыпқа келтіру Ресейге сауда, инвестиция және технологиялар трансферті тұрғысынан айтарлықтай жеңілдіктер бере алады. Қытай нарығына ену пайдалы, бірақ экономикалық және саяси салдары бар Ресейдің Қытайға тәуелділігін арттыруы мүмкін. Сонымен қатар, Ресей өндірістік немесе технология салаларына тікелей шетелдік инвестицияларды тарту үшін өзінің институттары мен заң үстемдігін жақсартуы керек. Сондықтан, экспортты әртараптандыру және импортты алмастыру тек фискалдық және монетарлық шараларды ғана емес, сонымен қатар институционалдық жетілдіруді, саяси қатынастарды қалыпқа келтіруді және әлемдік экономикаға қатысуды қамтуы тиіс кешенді реформаларды қажет етеді.

Жазушы: Әзімжан Хитахунов,

Еуразия ғылыми-зерттеу институты, Қазақстан

Саясат, сыртқы қатынастар және қауіпсіздік

- Қазақстан президенті Қасым-Жомарт Тоқаев бизнес өкілдерімен кездесіп, қазақстанда саяси трансформация және қоғамды жаңғырту саясаты жалғасатынын мәлімдеді. Президент Билік пен бизнестің сындарлы өзара іс-қимылы әлеуметтік тұрақтылықтың мығым негізін құрайтынын атап өтті. Мемлекет басшысы бизнес қауымдастығын әлеуметтік бағдарланған және артаптандырылған нарықтық экономикаға көшу үшін экономикалық реформалар бағдарламасын бірлесіп жұмыс істеуге шақырды (Kazinform, 21.01.2022).
- Иран президенті Ибрагим Реиси Мәскеуге ресми сапары аясында қызметіне кіріскеннен кейінгі алғашқы халықаралық кездесуін өткізді. Ресейлік әріптесі Владимир Путинмен кездескен Реиси Мәскеу мен Тегеран екіжақты мүдделерді жүйелі қамтамасыз ету үшін екі елдің ішкі істеріне сырттан араласуға жол бермеуі керек екенін мәлімдеді. Мемлекеттік Думасында сөйлеген сөзінде Иран президенті Иранның Ресеймен ұзақ мерзімді ынтымақтастыққа мүдделі екенін мәлімдеді (TASS, 20.01.2022).
- Түркіменстан премьер-министрінің орынбасары Сердар Бердімұхамедов Өзбекстанға сапары барысында Өзбекстан президенті Шавкат Мирзиёевпен кездесті. Тараптар екіжақты сауда көлемін арттыру, транзиттік мәселелер мен өнеркәсіп, энергетика, су және ауыл шаруашылығы салаларындағы бірлескен жобаларды талқылады. Сондай-ақ тараптар 2022 жылы Өзбекстан мен Түркіменстан аймақтарының бірінші форумын ұйымдастыру жұмысын талқылады (Kun.uz, 17.01.2022).
- Түркия президенті Режеп Тайып Ердоған Түркияның аймақтағы тыныштықты сақтау үшін Украина мен Ресей арасында арағайындыққа дайын екенін мәлімдеді. Президент Ердоған шешендігі азайту үшін Ресей мен Украина президенттерін Стамбулға шақырды. Түркия президенті Украинадағы соңғы оқиғаларды Ресей президенті Владимир Путинмен телефон арқылы немесе жақын күндері Мәскеуге ықтимал сапары кезінде талқылау жоспарын жариялады (Xinhua, 21.01.2022).
- Тәжікстанның Түркиядағы елшісі Ашраф-жон Гулов Түркияның Ұлттық қорғаныс министрі Хулуси Акармен кездесіп, екі елдің қорғаныс саласындағы ынтымақтастық үміттерін талқылады. Сондай-ақ тараптар Тәжікстан мен Түркия арасындағы екіжақты дипломатиялық қарым-қатынастардың 30 жылында қол жеткізілген жетістіктерді қорытындылай отырып, аймақтағы және әлемдегі жағдай туралы пікір алмасты. Тараптар екі елдің таяу жылдары екіжақты тауар айналымын 1 миллиард долларға жеткізу ниетін растады (ASIA-Plus, 19.01.2022).
- Тегеранда Қырғызстанның Ирандағы елшілігі мен Иранның ұлттық инновациялық қорының ұйымдастыруымен «Қырғызстан мен Иранның инновация және заманауи технологиялар саласындағы ынтымақтастығы» атты шара өтті. Шарада қатысушыларға Қырғызстан мен Иранда бизнес жүргізудің артықшылықтары туралы ақпарат берілді. Тараптар 2022 жылы Қырғызстан мен Иран арасындағы дипломатиялық қарым-қатынастың орнағанының 30 жылдығына орай түрлі іс-шаралар ұйымдастыруға келісті (Kabar, 19.01.2022).

Экономика, қаржы және энергия

- 2021 жылдың 9 айында Қазақстан экономикасына салынған инвестиция өткен жылдың сәйкес кезеңімен салыстырғанда 49%-ға өсті. Атап айтқанда, өңдеу өнеркәсібіне салынған инвестиция 53%-ға, білім мен денсаулық саласына салынған инвестиция 56%-ға, сауда инвестициясы 60%-ға өсті. Жалпы инвестиция көлемі 18,7 миллиард долларды құрады. Нидерланды Қазақстан экономикасының ең ірі инвесторы болып қала береді, жалпы инвестиция көлемі 5,4 миллиард долларға жетті. Жетекші инвестор елдер қатарына АҚШ (3 миллиард доллар), Швейцария (2 миллиард доллар) және Ресей (1,3 миллиард доллар) кіреді (Qazaq TV, 19.01.2022).
- Қазақстанның Энергетика министрі Булат Ақшолоақов Еуразиялық экономикалық одаққа (ЕАЭО) мүше елдер электр энергиясының ортақ нарығын құратынын мәлімдеді. Ақшолоақов жаңа ережелердің Қазақстан экономикасына оң әсер ететінін айтты. Министр бұл қалыптастыру ЕАЭО-ға мүше мемлекеттердің электр энергиясының ұлттық нарықтарын біріктіру және өндірушілер мен тұтынушылардың экономикалық мүдделерінің теңгерімін сақтау арқылы жүзеге асырылатынын айтты (Qazaq TV, 19.01.2022).
- Өзбекстан президенті Шавкат Мирзиёев Франция даму агенттігінің қатысуымен «Мал шаруашылығы саласын тұрақты дамытуды қаржыландыру жобасын жүзеге асыру жөніндегі шаралар туралы» PQ-84 қаулысына қол қойды. Тараптар арасындағы тиісті келісімге 2021 жылдың 28 маусымында қол қойылған. Келісімге сәйкес, Франция даму агенттігі 2022-2026 жылдарды қамтитын 5 жылға 100 миллион еуро көлемінде несие береді. Жобаның жалпы құны 147,7 миллион еуроны құрайды (UzReport, 20.01.2022).
- Жақында Қырғызстанның монополияға қарсы комитеті елдегі жанар-жағармай мен минералды май бағасы 2021 жылы 70 пайызға қымбаттағанын хабарлады. Дегенмен, көршілес және ЕАЭО елдерімен салыстырғанда елде жанар-жағармай мен минералды майлардың бағасы айтарлықтай төмен, сондай-ақ бағаның өсуін Қырғызстанның импортқа тәуелділігімен түсіндіруге болады. Бұл өнімдер негізінен Ресейден әкелінеді. Қырғызстан мұнай трейдерлер қауымдастығы ресейлік мұнай өңдеу зауыттарындағы бағаның өсуіне алаңдаушылық білдіреді (Kabar, 21.01.2022).
- KfW Даму банкі Германияның Экономикалық ынтымақтастық және даму министрлігінің мандаты бойынша 2002 жылдан бері Тәжікстанмен Германияның қаржылық ынтымақтастығы бағдарламаларын жүзеге асыруда. Жуырда KfW Душанбедегі кеңсесі Германия үкіметі екіжақты қаржылық ынтымақтастық аясында мемлекеттік грант ретінде 9,6 миллион еуро бөлгенін хабарлады. Грант Тәжікстан үкіметіне АӨК-дегі әртүрлі құн тізбегімен біріктірілген шағын және орта кәсіпкерлікке несиеін арттыруда жергілікті қаржы институттарына қолдау көрсетуге мүмкіндік береді (ASIA-Plus, 21.01.2022).
- Әзірбайжанның цифрлық даму және көлік министрі Рашад Набиов пен Украинаның инфрақұрылым министрі Александр Кубраков көлік саласындағы ынтымақтастық мәселелерін талқылады. Сондай-ақ Демократия және экономикалық даму ұйымы, Еуропа-Кавказ-Азия көлік дәлізі және Транскаспий халықаралық көлік бағыты сияқты халықаралық ұйымдар аясындағы көпжақты ынтымақтастық мүмкіндіктерін бағалады. 14 қаңтарда елдер ынтымақтастық, ауыл шаруашылығы, энергетика және сауда сынды екіжақты алты құжатқа қол қойды (AzerNews, 20.01.2022).

Қоғам және мәдениет

- Қырғызстанның Мәдениет, ақпарат, спорт және жастар саясаты министрі Азамат Жаманқұлов Корея Республикасының Қырғызстандағы елшісі Ли Вонджамен кездесті. Тараптар туризм және мәдениет саласындағы екіжақты ынтымақтастықты дамытудағы жетістіктерді талқылады. Кездесулерден кейін тараптар биылғы жылы Қырғызстан мен Корея Республикасы арасындағы дипломатиялық қарым-қатынастардың орнатылғанына 30 жыл толуына орай түрлі іс-шараларды ұйымдастыру мәселелерін талқылауға келісті (Kabar, 19.01.2022).
- Өзбекстанның Бұхара облысында «Visiting Uzbekistan music» атты ауқымды бейнежоба іске қосылды. Жоба аясында 2022 жылы елдің барлық аймақтарында фотосуреттер түсіру жоспарланып, алғашқы түсірілім Бұхарада өтті. Жоба дәстүрлі және заманауи мәдениетті ілгерілетумен қатар, заманауи өзбек мәдениеті өкілдерінің жұмысы арқылы Өзбекстанның шетелде туристік әлеуетін кеңейтуді көздейді (UzDaily, 19.01.2022).
- Минскте ТМД-ға қатысушы мемлекеттердің туризм саласындағы базалық ұйымы туралы ереженің жобасын пысықтау және қабылдау бойынша сарапшылар тобының қосымша отырысы өтті. Жиында қатысушылар құжатты сараптамалық деңгейде бағалауды ұйғарды. Құжат белгіленген мерзімде ТМД Сыртқы істер министрлері кеңесінің қарауына жіберіледі. Бұл мәселені шешу ТМД елдерінде туристік білім беруді жетілдіру аясында ынтымақтастықты дамытуға ықпал етеді деп күтілуде (UzDaily, 19.01.2022).
- Өзбекстан Министрлер кабинеті Арал теңізі мен Арал өңірінің құрғаған жерінде «жасыл жамылғы» – қорғаныш ормандарын құру сынды қосымша шаралар туралы қаулы қабылдады. Құжатта 2022-2026 жылдары Арал теңізінің түбі мен Арал теңізінің аумағын жабу үшін қорғаныш ормандарын құру көзделген. Орман шаруашылығы мемлекеттік комитеті «жасыл жамылғыны» уақтылы жасауды үнемі қадағалап отырады (Kun.uz, 21.01.2022).
- Режиссер Аскар Ұзабаевтың қазақстандық «Бақыт» фильмі 72-ші Берлин халықаралық кинофестивалінің (Берлинале) негізгі конкурстық бағдарламасына енді. Өңіміе теңіз жағасындағы шағын қалашықта отбасымен тұратын және ұзақ уақыт отбасындағы зорлық-зомбылықтың куәгері болған жас қыз туралы. Бұл фильмнен бөлек, Берлинале бағдарламасына Фархат Шәріпов түсірген «Шема» және режиссер Дәрежан Өмірбаевтың «Ақын» атты екі қазақ фильмі де енді («Astana Times», 23.01.2022).
- Мәскеуде Әзірбайжан киносының апталықтары басталды. Көрмеге келушілер Әзірбайжан кинематографистерінің үздік фильмдерін тамашалай алады. Фильмдер Фахрaddin Манафов, Александр Калыгин, Лев Дуров, Гасан Мамедов, Фуад Поладов, Мұхтарбек Кантемиров, Полад Бүлбүлөгу, Лейла Шинхлинская, Насиба Зейналова, Шафига Маммадова және Гасан Турабов қатарлы әзірбайжандық, кеңестік және ресейлік актерлердің қатысуымен көрсетіледі (Azertag.az, 21.01.2022).